

Шавлія лікарська: властивості, препарати, перспектива використання

У час стрімкого економічного (і не тільки) прогресу лікарські засоби мають бути екстраефективними, принаймні такими є очікування більшості пацієнтів. У той же час їхня безпека для здоров'я є не менш важливою, а ще тренд «натурального продукту» також стає все більш популярним. Саме тому актуальність рослинних препаратів зростає. У цьому контексті хочемо зупинитися на рослині з довгим переліком різноманітних фармакологічних ефектів, а саме — шавлії лікарській (*Salvia officinalis*)

Рід шавлія родини Губоцвіті (*Lamiaceae*) налічує близько 1000 видів. Рослини цього роду використовують як рослинні чаї, а також як сировину для харчової, косметичної, парфумерної та фармацевтичної промисловості. Рід шавлія має такі фармакологічні властивості: протибактерійні, протівірусні, антиоксидантні, антималярійні, протизапальні тощо.

У Державну Фармакопею України як лікарська рослинна сировина включене тільки листя шавлії лікарської. Відповідно до інструкції

із застосування листя рослини має такі фармакологічні властивості: протизапальну та помірно виражену антисептичну дію, вплив (зміцнення) на стінки кровоносних судин, підвищення секреторної діяльності органів травного тракту. При прийомі внутрішньо у період годування груддю ця рослина пригнічує секрецію молока. Показаннями до застосування препаратів шавлії є стоматит, гінгівіт, ангіна, виразкові процеси порожнини рота, а також запалення верхніх дихальних шляхів та шкіри, легкі опіки і обмороження, гастрит

і виразкова хвороба шлунка та дванадцятипалої кишки із секреторною недостатністю та зниженою кислотністю шлункового соку [1].

На вітчизняному фармацевтичному ринку представлені препарати шавлії, у тому числі комплексні (табл. 1) [2]. Їх використовують при інфекційно-запальних захворюваннях ЛОР-органів і слизової оболонки порожнини рота — стоматиті, гінгівіті, ларингіті, фарингіті, пародонтиті, глоситі тощо.

Доказові дані щодо ефектів шавлії та її препаратів досить широкий (табл. 2, 3), що було підсумовано А. Ghorbani та М. Esmailizadeh (2017) [3].

Рослина, крім широковідомих антисептичного і протизапального ефектів, виявляє також протираковий, протимутагенний, протибольовий і протигрибковий ефекти. Окрім того, шавлія впливає на когнітивні функції (зокрема, позитивний вплив при хворобі Альцгеймера) та метаболізм (знижує рівень глюкози та ліпідів у плазмі крові).

За даними K.L. Lemle (2018), настій із шавлії використовують також як кровоспинний, протиалергічний та антиперспірантний засіб [4]. Відповідно до Звіту про оцінку шавлії лікарської Європейської агенції лікарських засобів (2010) рослину можна використовувати при надмірному потовиділенні у жінок при клімаксі. Рекомендована добова доза для внутрішнього застосування: 3–6 г сухого листа у формі настою, рідкий екстракт 1:1 (спирто-

Наталія Гудзь

Катерина Дорикевич

вий, 70% спирт) 2–3 мл 3 рази на добу [5].

Окрім вищезазначених, шавлії притаманний естрогенний ефект [4]. Саме з огляду на це препарати рослини чинять антилактаційний вплив у період годування груддю. Враховуючи естрогендефіцитний стан жінок у клімактеричний та постменопаузальний період, можна розглядати перспективу використання рослини при клімактеричних розладах.

Вітчизняні вчені проводять експериментальні дослідження щодо вивчення доцільності застосування

екстракту шавлії у складі супозиторіїв з антисептичною і проти-запальною дією, зокрема при лікуванні гіперплазії передміхурової залози, та фітотампонів при гінекологічних захворюваннях [6].

На базі Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького студентка фармацевтичного факультету Х.М. Присташ під керівництвом доцента кафедри технології ліків та біофармації Н.І. Гудзь розробила антибактеріальний антисептичний гель для обробки рук (2018). Препарат виготовлено на основі карбополу з додаванням настойки і ефірної олії шавлії лікарської, а також з додаванням настойки шавлії мускатної зі встановленим вмістом поліфенолів. Запропоновано опис технологічного процесу для промислового виробництва конкретного складу антисептичного гелю: підготовка виробництва; підготовка сировини, зважування

Таблиця 1. Препарати шавлії лікарської (станом на 01.05.2019)

Назва препарату, лікарська форма, АТ-код	Склад	Виробник	Показання до застосування
ШАВЛІЯ таблетки для розсмоктування, А01AD11	1 таблетка для розсмоктування містить: екстракту шавлії сухого (5,0–6,0:1) екстрагент вода) — 12,5 мг; олії шавлії есенційної — 2,4 мг	Херкель Б.В. (Нідерланди)	Для місцевого лікування у складі комплексної терапії запальних захворювань порожнини рота, глотки та верхніх дихальних шляхів: стоматиту, гінгівіту, ларингіту, фарингіту, ушкоджень слизової оболонки порожнини рота
ЕКСТРАКТ ШАВЛІЇ З ВІТАМІНОМ С ДР. ТАЙСС таблетки для смоктання, R02AA20	1 таблетка для смоктання містить: екстракту з листа шавлії густого (3,4–4,6:1) — 50 мг, олії шавлії — 6 мг, кислоти аскорбінової (вітаміну С) — 20 мг	Др. Тайсс Натурварен ГмБХ (Німеччина)	У складі комплексної терапії інфекційно-запальних захворювань верхніх дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем; захворювань слизової оболонки порожнини рота та глотки: стоматиту, гінгівіту, фарингіту
СТОМАТОФІТ розчин для ротової порожнини, А01AD11	100 г розчину містять екстракту рідкого (0,65:1) із суміші сировини: квіток ромашки — 13 г, кори дуба — 13 г, листа шавлії — 13 г, трави арніки — 6,5 г, кореневища айру — 6,5 г, трави м'яти перцевої — 6,5 г, трави чебрецю звичайного — 6,5 г; екстрагент: етанол 70% (м/м)	Фітофарм Кленка С.А. (Польща)	Місцеве лікування запальних захворювань слизової оболонки порожнини рота та пародонта — гінгівіту, пародонтиту, стоматиту, глоситу (в тому числі спричинених дріжджовими грибами)
СТОМАТОФІТ А розчин для ротової порожнини, А01AD11	100 г розчину містять 50 г екстракту рідкого (0,65:1) із суміші сировини: квіток ромашки — 6,5 г, кори дуба — 6,5 г, листа шавлії — 6,5 г, трави арніки — 3,25 г, кореневища айру — 3,25 г, трави м'яти перцевої — 3,25 г, трави чебрецю звичайного — 3,25 г, анестезину — 2 г; екстрагент: етанол 70% (м/м)	Фітофарм Кленка С.А. (Польща)	Місцеве лікування запальних захворювань слизової оболонки порожнини рота та пародонта — гінгівіту, пародонтиту, стоматиту, глоситу (в тому числі спричинених дріжджовими грибами)
ІНГАЛІПТ-ЗДОРОВ'Я ФОРТЕ З РОМАШКОЮ спрей для ротової порожнини, R02AA20	1 балон (30 мл) містить стрептоциду розчинного — 0,75 г, натрію сульфатіазолу в перерахуванні на натрію сульфатіазол безводний 0,54 г, тимоли — 0,015 г, олії евкаліптової — 0,015 г, олії м'яти перцевої — 0,015 г, шавлії лікарської листа екстракту рідкого (1:10) — 1,26 г, ромашки екстракту рідкого (6:10) — 1,26 г; 1 флакон (50 мл) містить стрептоциду розчинного — 1,25 г, натрію сульфатіазолу в перерахуванні на натрію сульфатіазол безводний — 0,9 г, тимоли — 0,025 г, олії евкаліптової — 0,025 г, олії м'яти перцевої — 0,025 г, шавлії лікарської листа екстракту рідкого (1:10) — 2,1 г, ромашки екстракту рідкого (6:10) — 2,1 г	ТзОВ «ФК «Здоров'я» (Україна)	Інфекційно-запальні захворювання ЛОР-органів і слизової оболонки порожнини рота: тонзиліт, фарингіт, ларингіт, афтозний і виразковий стоматит

Таблиця 2. Результати клінічних досліджень препаратів шавлії лікарської

Предмет дослідження	Кількість і вид(и) досліджень	Лікарська форма	Результат
Вплив на пам'ять та когнітивні функції	4 рандомізовані клінічні дослідження	Краплі (спиртовий екстракт), капсули із сухим листям та ефірна олія шавлії лікарської	Покращання настрою, когнітивних функцій, пам'яті та уваги
Вплив на біль при фарингіті, після тонзилектомії та аденоїдектомії	2 рандомізовані дослідження	Спрей на основі екстракту шавлії лікарської та ополіскувач на основі настою шавлії лікарської	Зменшення інтенсивності болю в горлі
Вплив на рівень глюкози та ліпідів у плазмі крові	3 рандомізовані плацебо-контрольовані дослідження та одне пілотне дослідження (нерандомізоване перехресне)	Капсульований водно-спиртовий екстракт	Зниження вмісту загального холестерину, тригліцеридів, та глюкози в плазмі крові

Таблиця 3. Аналіз досліджень фармакологічних ефектів препаратів шавлії лікарської

Досліджуваний ефект	Результат
Протираковий і протимутагенний	Екстракт рослини продемонстрував проапоптозний та пригнічувальний ефекти на лінії клітин раку молочної залози, аденокарциноми шийки матки, колоректального раку, інсуліноми, карциноми гортані, карциноми легені, меланоми, плоскоклітинного раку порожнини рота, хронічної мієлоїдної лейкемії, карциноми передміхурової залози, гепатоклітинної карциноми і дрібноклітинної карциноми легені, раку шкіри. Широко вивчені протиракові властивості розмаринової кислоти
Антиоксидантний	Найбільш ефективними сполуками шавлії з антиоксидантними властивостями є карнозол, розмаринова кислота, карнозолова кислота, кавова кислота, а також кверцетин і рутин, які ефективно запобігають перекисному окисненню ліпідів
Протизапальний та протибольовий	Екстракт шавлії виражено зменшує запальні явища у ротовій порожнині, зокрема, при фарингіті. Саме манол, карнозол та урсолова кислота є терпеноїдами із протизапальним ефектом. Ця дія <i>S. officinalis</i> не є більш потужною, ніж бензидаміну гідрохлориду, в контролі післяопераційного болю після тонзилектомії або аденоїдектомії
Антисептичний та протигрибковий	Ефірна олія та спиртовий екстракт шавлії мають сильний бактерицидний та бактериостатичний ефект проти як грампозитивних, так і грамнегативних бактерій. Також рослина має фунгіцидний ефект щодо грибів роду <i>Candida</i> . Протимікробні ефекти виражені завдяки терпенам (камфора, карнозол, туйон, 1,8-цинеол, олеанова та урсолова кислоти). Рослина також виявляє протівірусну активність
Когнітивний	Застосування препаратів шавлії у здорових людей, а також у хворих з деменцією підвищує когнітивні показники. Рослину можна використовувати в ароматерапії: аромат ефірної олії шавлії покращує перспективну пам'ять у здорових пацієнтів. Проведене рандомізоване клінічне дослідження щодо впливу водно-спиртового екстракту шавлії (курс — 4 міс) на когнітивні функції у пацієнтів з хворобою Альцгеймера легкого та помірного ступеня; результати — позитивні
Вплив на метаболізм	А саме: глікемічний статус, рівень ліпідів у сироватці крові, ліполіз тощо. Екстракти з надземної частини шавлії здатні знижувати рівень глюкози в крові, а також вміст ліпідів у сироватці крові

або відмірювання компонентів; виготовлення концентрованої основи карбополу ETD 2020 NF; виготовлення гелевої маси; фасування у відповідну тару, маркування.

Катерина Дорикевич, канд. фарм. наук, доцент кафедри організації та економіки фармації, Наталія Гудзь, канд. фарм. наук, доцент кафедри технології ліків і біофармації ЛНМУ ім. Данила Галицького

Література

1. Нормативно-директивні документи МОЗ України. Шавлії листя. Інструкція до застосування. Електронний ресурс: <http://mozdocs.kiev.ua/likivview.php?id=998>.
2. МОЗ України. Державний реєстр лікарських засобів України. Електронний ресурс: <http://www.drlez.com.ua/ibp/ddsite.nsf/all/shlist?opendocument&atscode=A01AD11>.
3. Ghorbani A., Esmaeilzadeh M. Pharmacological properties of Salvia officinalis and its components // Journal of Traditional and Complementary Medicine. — 2017; 7, 4: 433–440. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2225411017300056>.
4. Lemle K.L. Salvia officinalis used in pharmaceuticals. 2018 IOP Conf. Ser.: Mater. Sci. Eng. 294 012037. Електронний ресурс: https://www.researchgate.net/publication/322458609_Salvia_officinalis_used_in_pharmaceuticals.
5. Assessment report on Salvia officinalis L., folium and Salvia officinalis L., aetheroleum. EMEA, 2010 // https://www.ema.europa.eu/en/documents/herbal-report/superseded-assessment-report-salvia-officinalis-l-folium-salvia-officinalis-l-aetheroleum_en.pdf.
6. Ніженковська І.В., Цуркан О.О., Седько К.В. Шавлія лікарська — сучасні аспекти застосування (Огляд літератури) // Фітотерапія. Часопис. — 2014; № 2: 58–61.